

جایگاه آموزش دینی در برنامه درسی ایران : مطالعه تطبیقی بین المللی

دوره آموزشی آموزشکده توانا

سعید پیوندی

دانشگاه لورن (نانسی - فرانسه)

حقوق معنوی

- اختصاص- این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری- این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک- اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

جایگاه آموزش دینی در برنامه درسی

- یک مقایسه ساده بین المللی نشان می دهد که در برنامه درسی کنونی ایران بخش قابل توجهی از زمان آموزشی به دروس و مطالب دینی اختصاص دارد
- برخورد متفاوت به آموزش دینی در نظام های آموزشی دنیا
- جایگاه آموزش دینی در فعالیت های آموزشی کدام است؟ چه رابطه ای میان مطالب دینی و سایر علوم و مطالب وجود دارند؟

هدف و بینار آموزش دینی و برنامه آموزشی

□ هدف اصلی و بینار: بررسی جایگاه آموزش دینی در ایران در مقایسه با کشورهای دیگر دنیا

- آموزش دینی در دنیای مدرن
- نگاهی گذرا به آموزش دینی در ایران در دوران پیش از ۱۳۵۷
- تحولات سال های پس از ۱۳۵۷ و اسلامی شدن نظام آموزشی
- اشاره مقایسه ای به وضعیت کشورهای دیگر
- بازخوانی آسیب شناسانه و سنجشگرانه جایگاه آموزش دینی

پرسش های اصلی پیرامون آموزش دینی در بعد مقایسه ای بین کشورها

- وزن و جایگاه آموزش دینی در برنامه های آموزشی چیست؟
- رابطه آموزش دینی با سایر علوم چیست؟
- هدف اصلی آموزش دینی کدامست و چه محتوایی به دانش آموزان ارائه می شود؟
- دانش آموزان یا دانشجویان از چه انتخابی برخوردارند و تا چه اندازه در داشتن عقاید دینی و بیان نظر خود آزادی دارند؟

تحول آموزش دین در دنیای جدید

- مطالب دینی: بخش اصلی برنامه های آموزشی در مدارس سنتی ایران و در بسیاری از کشورهای دنیا
- در بعد تاریخی: اداره و کنترل آموزش توسط نهادهای دینی
- سنگینی حقیقت یگانه دینی و اندیشه قدسی بر فضاهاى آموزشی سنتی

تحول جایگاه دین در آموزش

- شکل گیری جوامع مدرن با هویت جدید ملی و کم رنگ شدن هویت دینی و پیدایی جوامع چند هویتی
- پایان جوامع تک هویتی (کشور شیعه، کشور کاتولیک...)
- فرد در جامعه جدید فقط بر مبنای هویت دینی تعریف نمی شود
- پیشرفت علوم جدید سکولار و ضعیف شدن باورهای دینی سنتی
- رابطه پر تناقض میان باورها و انگاره های دینی و دانش
- شکل گیری دولت های مدرن و نگاه به آموزش در بعد ملی، اجتماعی و کاربردی (اهداف جدید: جامعه پذیری، زندگی در دنیای کنونی، یادگیری مهارت های حرفه ای)

آموزش دینی و آموزش سنتی

- پرسش جایگاه آموزش دینی از همان ابتدای شکل گیری نظام آموزشی جدید ایران در قرن نوزدهم
- نقش مرکزی دین و باورهای دینی در آموزش سنتی در ایران
- جایگاه روحانیون در موسسات آموزشی تاریخی (مکتب، مدارس دینی و حوزه های علمیه)

معهد أبحاث تاريخ المكتبات الإسلامية

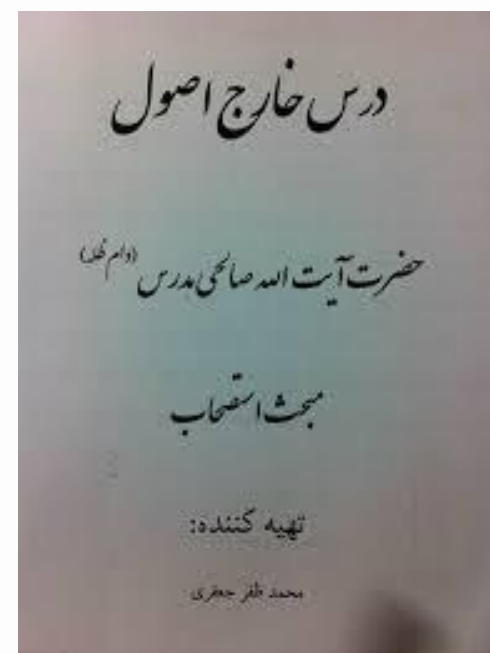
The Institute for Research on the History of Islam's Libraries

توانا
TAVAANA

www.tavaana.org

آموزش در مدارس دینی

- تعریف مدارس دینی از حوزه های علمیه تا موسسات آموزشی یهودی و یا وابسته به واتیکان بر پایه برنامه درسی بسته و ثابت
- شکل گیری برنامه ها و مطالب درسی بر پایه حقیقت ناب و یگانه
- احترام مذهبی و بی چون و چرا به متون مقدس
- هدف اصلی آموزش: تقویت نهاد دین و تربیت انسان مومن و معتقد
- برجسب "بدعت" به نوآوری نظری و دینی
- واکنش حوزه های علمیه، مدارس دینی مسیحی و یا یهودی به هر نوع "انحراف" از روایت و گفتمان رسمی
- پتک بی دینی و کفرگویی بر سر کسی که با حقیقت دینی رسمی و پذیرفته شده فاصله گیرد
- **ضد هنجار بودن اندیشه سنجشگر، نقد، نوآوری و کثرت گرایی فکری**

رابطه علوم جدید و حوزه شناخت دینی

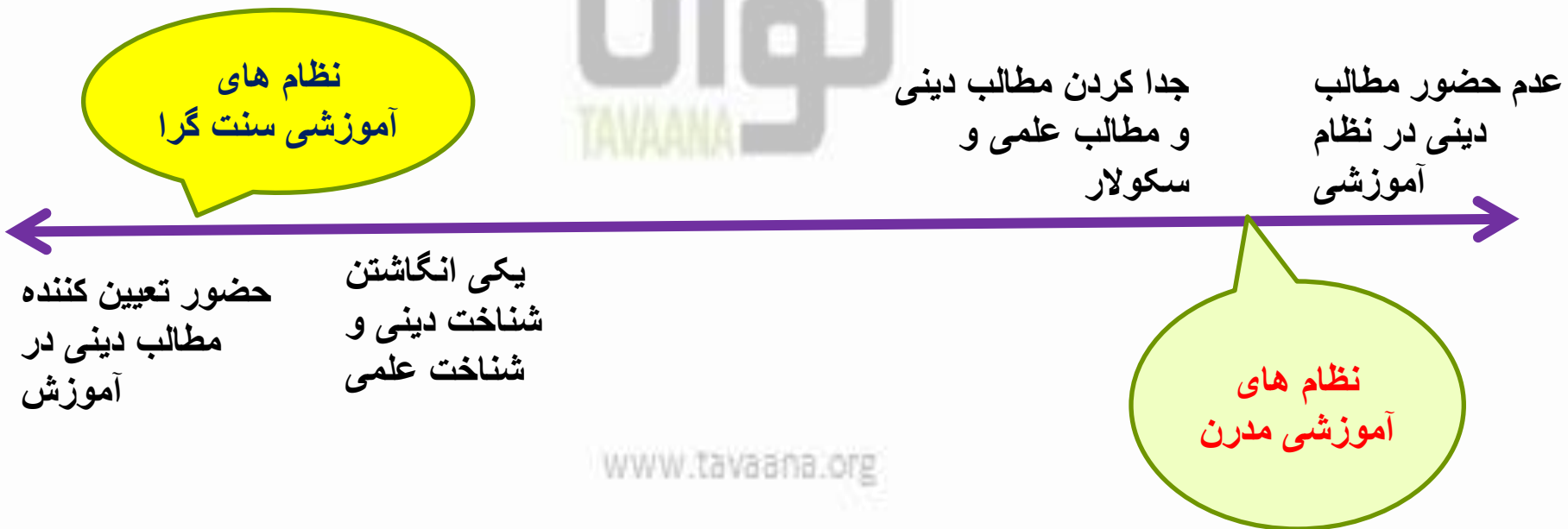
- شناخت شناسی (Epistemology) و روش شناسی (Methodology) بسیار متفاوت علوم جدید و یا علوم سکولار غیر دینی (شیمی، فیزیک، جامعه شناسی) و دانسته ها و باورهای دینی
- دو نوع شناخت، دو نوع روش شناخت (نوع شکل گیری، ساخت و پرداخت و تحول، امکان سنجشگری): **در علم امر مقدس وجود ندارد**
- در بسیاری از مدارس قدیم نوعی همزیستی میان این دو نوع شناخت و یا باور و ایمان مذهبی با علوم غیر مذهبی (ریاضیات، نجوم، ...)
- دشواری ها و تناقضات همزیستی با پیشرفت علمی

دو حوزه شناختی دینی و سکولار و علمی

- تفاوت های مهم «حقیقت» دینی با «حقیقت» علمی
- نسبی بودن حقیقت علمی و امکان تحول آن با شناخت، نقد و یا کشف جدید
- حقیقت دینی یگانه و غیر قابل بحث و چون و چرا: رویداد عاشورا، واقعه غدیر خم، روزه گرفتن، قصاص
- تناقض نسبی گرایی علمی و اصالت تجربه با روش شناسی سنتی دین و انگاره های نقد ناپذیر دینی
- تقسیم پدیده ها به خوب و بد، شیطانی و مقدس، حقیقت و باطل
- دوگانگی های متضاد ساده شده و خطی در برابر آموزش مبتنی بر خردورزی، سنجشگری، آزادی اختیار

دو حوزه شناختی متفاوت

- دشواری های آشتی دادن آموزه ها، انگاره ها و گزاره های دینی با حوزه شناخت و سنجشگری علمی
- اهمیت تفکیک این دو حوزه شناختی

نظام آموزشی ایران در برابر دو نوع حوزه شناختی

- کتاب های درسی ایران : تلاش برای یگانه انگاشتن و پیوستگی **حقیقت علمی** (بسیار نسبی، تمام نشده، تمام نشدنی و تغییر پذیر) با **حقیقت ثابت و ابدی دینی**
- پوشاندن لباس علمی به گفتمان دینی
- تناقضات پیوستگی و یگانگی علوم عقلی و تجربی و انگاره های دینی
- سانسور و یا حذف دانش مخالف باورهای دینی (تئوری تکامل داروین...)

آموزش و دروس دینی

- در بعد تاریخی منزوی شدن **موضوعات غیر دینی (فلسفه یونان، ریاضیات، نجوم، طب...)** در مدارس سنتی و دینی ایران بتدریج پس از قرن ۱۳
- برخلاف اروپا، موسسات آموزشی در ایران (کشورهای اسلامی) بطور کامل در خدمت آموزش دینی
- حضور علوم سکولار و غیر دینی (پزشکی، ریاضیات...) در دانشگاه قرون وسطی در اروپا با وجود سلطه فرهنگ و آموزش دینی
- عدم تحول دانشگاه به معنای اروپایی آن از صحنه آموزشی

اولین تجربه های آموزش جدید

□ شکل گیری دارالفنون و مدارس جدید

مؤسسات جدید آموزشی بیشتر در رابطه با علوم جدید
وجود آموزش دینی در کنار مطالب سکولار و علمی

دعوت از روحانیون برای آموزش دینی، قرآن و یا برگزاری نماز توسط
بسیاری از مدارس جدید

وجود شیخ محمد صالح در میان اولین معلمان دارالفنون (رشته های
علمی) که علاوه بر تدریس فارسی و عربی نماز جماعت را انجام می داد

(اردکانی، جلد اول، ص ۲۸۴، ۱۳۷۰) www.tavaana.org

قانون تعلیمات اجباری ۱۲۹۰

- تصویب اولین قانون آموزش ایران پیرامون تعلیمات اجباری در ۹ آبان ماه ۱۲۹۰ ه.ش در مجلس شورای ملی
- حضور همزمان علوم جدید و دروس دینی
- ✓ ماده ۷: ملل غیر اسلامی در مدارس دولتی حق تقاضای تحصیل مذهب خودشان را ندارند و مجبور به تحصیل شرعیات اسلامی نیز نخواهند بود.

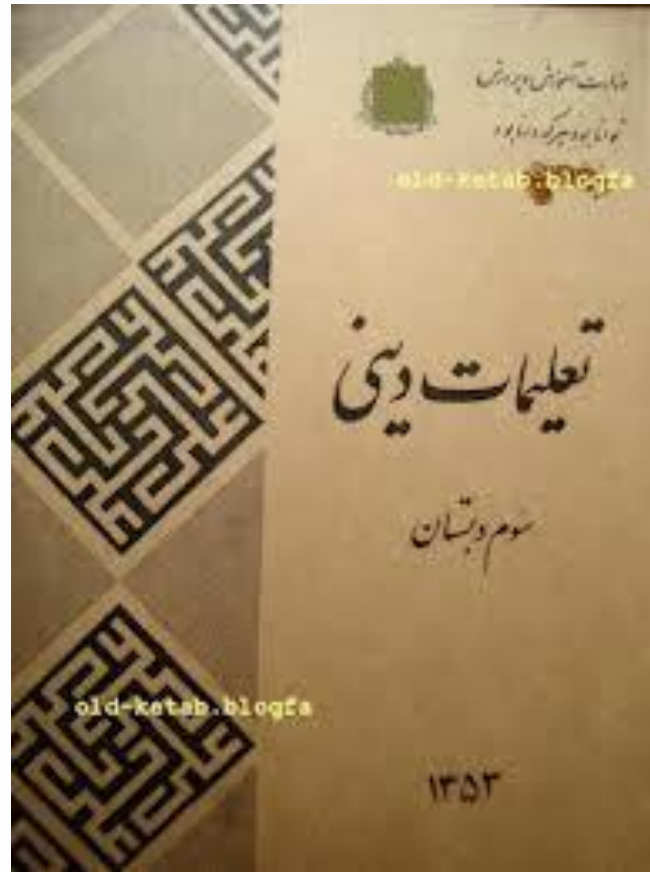
رابطه جدید میان آموزش جدید و درس دینی

□ بازتعریف جایگاه آموزش دینی در کنار علوم جدید و سایر دروس در جریان شکل گیری و گسترش نظام آموزشی جدید ایران

□ همزیستی آموزش دینی در کنار سایر دروس در نظام آموزشی جدید ایران در دوران پس از مشروطیت و یا دوران رضا شاه

برنامه درسی مدارس جدید در پی بوجود آوردن نوعی آشتی و همزیستی میان علوم جدید و آموزش دینی

□ جدایی و استقلال نسبی علوم سکولار و دروس جدید از دروس دینی

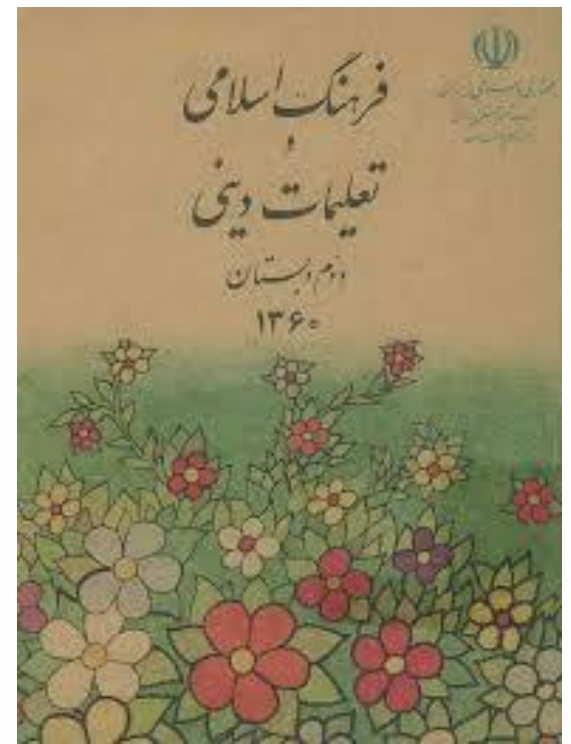
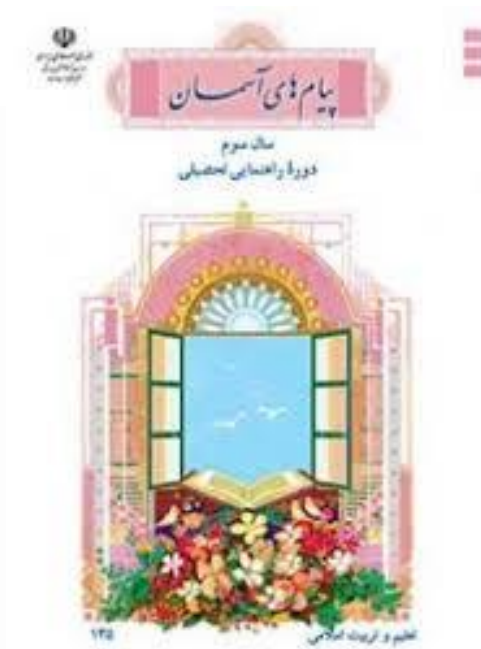
مقایسه درصد زمان آموزشی مربوط به دروس دینی در دوره پیش و پس از انقلاب

	آموزش دینی پیش از انقلاب ۱۹۷۵	آموزش درس دینی ۲۰۰۵	آموزش مطالب دینی در کتاب ها ۲۰۰۵
دوره	۷٪	۱۷٪	۲۴٪
متوسط دوره راهنمایی	۵/۵٪	۱۱٪	۲۶٪
متوسط همه سطوح	۶/۴٪	۱۲/۷٪	۲۵٪

- آموزش دینی شامل درس دینی و قرآن می شود
- آموزش مطالب دینی شامل کتاب های دینی و نیز دروس دینی در کتاب های غیر دینی (فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی...) می شود
- متوسط زمان مربوط به آموزش دینی در سطح بین المللی حدود ۸ درصد است (یونسکو، ۲۰۰۳)

تغییرات اساسی پس از انقلاب ۱۳۵۷

- افزایش کمی (زمان آموزشی) و دروس جدید (عربی و قرآن)
- مخدوش شدن مرزهای علوم جدید، دروس غیر دینی با دروس دینی و تداخل گسترده حوزه های شناختی متفاوت
- باور نظام آموزشی ایران پس از ۱۳۵۷ به پیوستگی علوم جدید و باورها و انگاره های دینی

تلاش کتاب های درسی ایران برای نفی تفکیک علوم جدید و تجربی و دین

نظام آموزشی ایران پس از
۱۳۵۷

نظام آموزشی ایران پیش از ۱۳۵۷

نظام های
آموزشی سنت گرا

جدا کردن مطالب دینی
و مطالب علمی و
سکولار

عدم حضور مطالب
دینی در نظام
آموزشی

حضور تعیین کننده
مطالب دینی در
آموزش

یکی انگاشتن
شناخت دینی و
شناخت علمی

نظام های
آموزشی مدرن

نمونه تبلیغات دینی در کتب ریاضی

👉 - مدرسه‌ی شهید رجایی ۶ کلاس دارد و در هر کلاس، ۳۲ نفر درس می‌خوانند. در نماز جماعت مدرسه همه‌ی شاگردان شرکت می‌کنند. چند نفر در نماز جماعت شرکت می‌کنند؟

آموزش نوحه خوانی در مدارس

مسابقه مداحی دانش آموزان

Arkooh22.ir

تلاش برای نشان دادن پیوستگی میان علوم دینی و علوم سکولار

- در کتاب های قرآن و تعلیمات دینی بحث های متعدد علمی درباره زمین شناسی، پزشکی، زیست شناسی و علوم دیگر
- طرح مسائل مربوط به شناخت و باورهای دینی از راه های "علمی" به دانش آموزان : «شاید نتوان کتابی را در جهان یافت که در آن به اندازه ی قرآن کریم بر تعقل، تفکر و علم دوستی تأکید شده باشد...» (دین و زندگی، سال سوم دبیرستان، صفحه ۴۶)
- کتاب "دین و زندگی" سال دوم دبیرستان پس از شرح مفصل جهان پیرامون و بدن انسان از دیدگاه علوم مختلف با ذکر آیه ای از قرآن «**نظام پیوسته جهانی را آفریده خداوند**» می داند. (صفحه ۲۵)
- از دیدگاه کتاب های درسی رابطه ای زنجیر گونه و سازواره (Organic) میان «ساخته دست انسان، علم انسان، نظام خلقت و علم بی پایان الهی» وجود دارد.

ادعای علمی بودن انگاره های دینی

- موارد پر شمار درباره پیوند متون دینی و علوم تجربی در کتاب های دینی :
- «همانطور که خداوند در قرآن کریم فرموده است، یکی از ثمرات مهم آفرینش زنبور عسل تولید عسل می باشد. برای این که زنبور بتواند این ماده بسیار مفید را تولید کند، خداوند امکانات خاصی در وجود او قرار داده است.» (کتاب دین و زندگی، سال سوم دبیرستان، صفحه ۱۴)
- «شاید برای شما جالب باشد که بدانید موضوع کمبود اکسیژن در ارتفاعات و تنگی نفس را قرآن کریم ۱۴۰۰ سال پیش خبر داده است.» (قرآن سال دوم راهنمایی، ص ۳۷، در توضیح علمی مشکلات سفر به فضا از نظر کمبود اکسیژن)

مقایسه بین المللی جایگاه آموزش دینی در برنامه عمومی درسی

فلسفه آموزشی و جایگاه آموزش دینی

□ هر یک از این گرایش ها بازتاب نوعی فلسفه آموزشی و نوع برخورد به امر قدسی و معنویت

□ سه پرسش مرکزی

□ جایگاه آموزش دینی در فعالیت های نظام آموزشی رابطه آموزش دینی و سایر دروس (چه نوع همزیستی؟ چه نوع تداخل)

□ کدام هویت دینی و فرهنگی در آموزش؟ هویت باز و پذیرنده دیگری متفاوت و یا هویت بسته و ستیزه جو و تمایزگر؟

□ کدام آزادی برای دانش آموز یا دانشجو؟ آیا دانش آموز و یا دانشجو حق انتخاب دارد و یا دولت و نهادهای رسمی به جای او تصمیم گرفته اند دینش چه باشد و چه گونه باید دیندار بود؟

□ معنویت دولتی و از بالا و یا معنویت براساس انتخاب و اختیار؟

قدرت و آموزش

- در یک تحلیل جامعه شناسانه کلان رابطه میان آموزش و قدرت سیاسی (میشل فوکو)
- مطالب درسی در خدمت اهداف سیاسی و توجیه یک قدرت سیاسی؟
- استفاده ابزاری از مذهب و ایدئولوژی برای مشروعیت بخشیدن به قدرت سیاسی؟
- استفاده گسترده از خوانش خاصی از مذهب و آموزش مذهبی برای مشروعیت بخشیدن به قدرت سیاسی

www.tavaana.org

تارا
TAVAANA

www.tava

ارزش های اصلی آموزش و تربیت در سند تحول بنیادی نظام آموزشی سال ۱۳۹۱

- بند اول: تربیت بر نظام اسلامی (مبانی و ارزش های برگرفته از قرآن و سنت معصومین (ع) و یا سازگار با آنها) منطبق است و تربیت دینی و اخلاقی در آن محوریت دارد (سند بنیادی، ص ۱۱)
- بند دوم: نقش تربیتی و هدایتی و اسوه ای حضرات معصومین (ع) و بر ولایت مداری برای تحقق جامعه عدل جهانی (جامعه مهدوی)
- هدف آموزش تربیت کسانی است که «دین حق (اسلام) را به عنوان نظام معیار بر می گزینند و آگاهانه و آزادانه جهت تکوین و تعالی اخلاقی خود و دست یابی به مرتبه ای از حیات طیبه از آن تبعیت می نمایند» (ص ۱۹)

آزادی انتخاب دین و زندگی معنوی

□ آزادی انتخاب نوع دینداری و رابطه با امر قدسی، حقیقت یگانه و دیگر روایت ها و باورهای باطل

□ دولتی و یا اجباری شدن دین و معنویت و خطر تبدیل دین به پدیده مناسکی، ظاهری و ریاکارانه

□ خطر تهی شدن دین از بعد معنوی اگر یادگیری دینی به قصد گرفتن نمره گرفتن، قبول شدن در امتحان و یا پیشرفت و کسب امتیازات مادی باشد

□ در کلاس های درس چه می گذرد؟ معلم دینی چه برخوردی با دانش آموزان دارد؟ آیا گفتگو و آزادی بیان در کلاس وجود دارد؟

www.tavaana.org

آموزش و آزادی انتخاب

- اجباری بودن آموزش دینی و تحمیل یک نوع دین داری خاص از بالا یک امر طبیعی و مشروع؟
- ضرورت آزادی فرد در انتخاب نوع دینداری و ایمان دینی خود
- اجبار و تحمیل درباره دین و امر معنوی؟
- تجربه بین المللی نشان می دهد که این الگو در حال تغییر است و اصل آزادی دینی در بسیاری از نظام های آموزشی دنیا پذیرفته شده است
- یادگیری پذیرفتن تنوع دین داری و پذیرش **دیگری متفاوت** (بدون دین و یا دارای دین و یا دینداری متفاوت)
- آموزش دینی در مدارس اگر غیر اجباری و در خدمت تربیت چنین شهروندان با نگاه باز و غیر متعصب باشد می تواند در بوجود آوردن یک جامعه مدنی دمکراتیک و باز مشارکت فعال کند

حقوق معنوی

- اختصاص- این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری- این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک- اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.